

ЛЕСЯ ВОРОНИНА: НАЙВАЖЛИВІШЕ ДЛЯ МЕНЕ, ЩОБ ДИТИНА, ЯКА ПРОЧИТАЛА МОЮ КНИЖКУ, СТАВАЛА ХОЧА Б ТРОХИ ДОБРІШОЮ Й РОЗУМНІШОЮ

Я пам'ятаю себе дуже рано. Наша завжди напівтемна кімната в «комуналці» на вулиці Толстого в Києві – цілий світ із дитячими таємницями, змовами й друзями. Моє ліжко, відгороджене в кутку старими шафами, картина на стіні, на яку я могла дивитися годинами – жінка у старовинному одязі стоїть біля вікна й пильно щось роздивляється. Довгий час я була впевнена, що вона вибирає цілу (без «стрілки») капронову панчошу, бо так щоранку робила моя мама, збираючись на роботу. Через багато років з'ясувалося, що то була репродукція Вермеєра «Дівчина читає листа».

Мене, як і більшість радянських дітей, дуже рано віддали в ясла, бо мама мала йти на роботу, і зіткнення з чужим, часто жорстоким і несправедливим світом дорослих – виховательок, нянечок, лікарів і медсестер – виробило в мене безпомилкове, як у дикого звірятка, уміння визначати людей з першого погляду – хто насправді добрий, а хто тільки прикидається, хто з моїх одногрупників настукає на тебе виховательці, а кому можна розповісти свої секрети і почуті у дворі моторошні історії.

Я ніколи не була зразковою слухняною дівчиною в білих шкарпеточках, випрасуваній сукенці, з бантами в кісках. Була схожа на хлопчика – у шість років навчилася кататися на ковзанах і на лижах, уміла давати здачі, мала одну найкращу подругу Маринку, без якої просто не могла жити, купу друзів і кілька ворогів, мріяла про двоколісний велосипед і ненавиділа будь-яку несправедливість і насильство.

Мої тато й мама належали до реліктового клану інтелігентів. Головним критерієм в оцінці людей для них було – «порядна людина» чи «непорядна людина». А ще вбивча характеристика – вона чи він «міщанин». То був просто смертельний вирок. Ті міщани видавалися мені якимись казковими чудиськами, які гребуть під себе килими, кришталеві люстри й поліровані меблеві гарнітури. У нас, ясна річ, нічого того не було, зате була величезна, розкішна бібліотека, і це насправді стало для мене найбільшим скарбом. Дуже рано я «проковтнула» всю доступну українську, російську й світову класику і зрозуміла, що світ цих книжок у мільйон разів цікавіший, ніж ота ідейно-витримана потеруха, якою нас годували в рідній радянській школі.

Леся Воронина

Батьків я любила, але найбільший вплив на мене мала моя старша сестра Таня – незаперечний авторитет і від народження найближча мені людина. А ще була вона неймовірно вродлива – схожа на юну Одрі Хепберн у «Римських канікулах». Іноді я їй кажу, що, певно, ми народилися близнюками (хоча зовні ми зовсім не схожі), тільки через якусь помилку це сталося з інтервалом у дев'ять років. Тому й не можемо одна без одної жити.

Коли мені виповнилося 18, сестра одружилася з поляком і поїхала до Вроцлава. Тоді почався «польський період» у моєму житті – я вивчила польську мову, влітку їздила з її веселою студентською компанією на сплави на байдарках, де ми говорили на будь-які заборонені теми. Дізналася про театр Єжи Гротовського, ходила на вистави за творами Тадеуша Ружевича, читала класні польські журнали й книжки, брала інтерв'ю у Станіслава Лема, Тадеуша Ружевича і перекладала свого улюбленого Славоміра Мрожека.

Мама багато років працювала редактором у видавництві «Дніпро», перекладала з німецької й французької мов, їздила в Будинок творчості в Ірпінні і часом брала мене з собою. Думаю, що ті розмови мами з колегами під час прогулянок ірпінськими алейками (а я ходила за мамою та її співрозмовниками «хвостиком») багато в чому сформували мою свідомість. Потім мама захопилася міжнародною мовою есперанто, була переконана, що завдяки цій мові можна популяризувати за кордоном українську літературу, бо тоді у світі про Україну взагалі нічого не знали. Багато років вона збирала матеріали про сліпого мандрівника й письменника Василя Ярошенка і написала про нього цікаву книжку. Мама брала мене з собою в літні есперантські табори – у Латвію, Естонію, Литву, і люди, яких я там зустрічала, були інакші, ніж ті, хто оточував мене щодня.

Там я познайомилася з Олексієм Хованським – нащадком княжого роду, який дивом вижив після всіх комуністичних чисток, тихо викладав математику в Калінінградському університеті, перекладав і поширював езотеричну літературу. І ось у 14 років на мене раптом «звалилися» заборонені книжки, з яких пам'ятаю «Відкриття третього ока», «Раджа

його», твори Олени Блаватської, Миколи Рериха, Ауробиндо Гхоша. Мабуть, це було передчасно, але та фантастична інформація справила на мене таке враження, що у 8-му класі я стала вегетаріанкою, завзято виконувала йогівські вправи, намагалася осягнути, як же можна відкрити всі оті чакри, не кажучи вже про третє око. Тепер, з відстані часу і своєї дорослості, згадую про ту свою буддійсько-езотеричну самодіяльність з іронічною усмішкою, а тоді все це було для мене неймовірно важливим. Ясна річ, я досить часто прогулювала (у нас казали «пасувала») уроки у своїй українсько-англійській школі № 155, бо там, за винятком уроків англійської, було неймовірно нудно.

Звісно, я, україномовна дитина в переважно російськомовному Києві, часом почувалася дуже незатишно. Була такою собі білою вороною. Мене вічно запитували – чому я розмовляю українською, маючи російське прізвище Вороніна?! І я мала пояснювати, що прізвище мого діда, письменника-плужанина, було – Прохор Данилович Воронин, і що воно цілком українське. У татових документах, коли він служив в армії, вже з'явилося оте «і». Щось заперечувати було неможливо, бо «так нада!» – і все. До речі, мене батьки назвали Лесею, але у паспортному столі навідріз відмовилися записувати мене під таким іменем, мовляв, це пестлива форма від Лариси чи Олександри. Тож від народження всі мої родичі, друзі та знайомі знають мене як Лесею, а за паспортом я Олена.

І так само від народження я відчувала, що ми – інші. Українська мова викликала подив, цікавість, часом глузування і ненависть (бендери!), але в моєму оточенні все ж було набагато більше розумних, інтелігентних і толерантних до української мови людей, навіть якщо вони цією мовою не розмовляли.

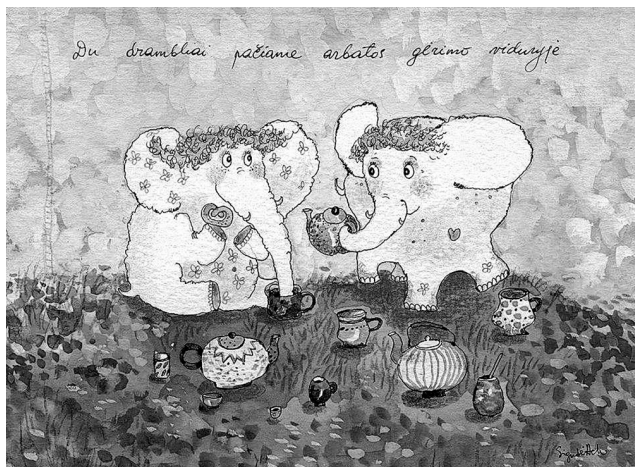
Тато, художник-реставратор, закоханий у класичну музику, розповідав мені про письменницький будинок на Холодній горі у Харкові, де їхня родина мешкала до війни, про кімнату Юрія Яновського, який був їхнім сусідом по величезній «комунальці», – там стояла модель вітрильника, і мій десятирічний тато міг годинами тихо сидіти в кутку й захоплено роздивлятися те диво, поки Яновський писав. Коли я підросла, батько розповів мені про «чорний воронок», який щонаочі навідувався до їхнього будинку й забирав чергового «ворога народу» – «буржуазного націоналіста». Він згадував, що колись, приїхавши в інший письменницький будинок – «Слово», енкаведисти помилилися поверхами й замість Василя Минка забрали Василя Мисика. Минко встиг утекти, а Мисик відсидів років десять у страшних сталінських таборах.

Слухаючи всі ті розповіді, відчуваючи, в якому абсурдному світі живу, я вирішила, що маю навчи-

тися захищати себе та інших, слабших від мене, і почала займатися у підпільній секції карате. Це досить кумедна історія, яка почалася дуже сумно. Мені було п'ятнадцять, я співала в хорі «Гомін», який саме тоді почали розганяти, звинувачуючи його керівника Леопольда Яценка в усіх смертних гріхах, головним з яких, звичайно, був націоналізм. І от ми з подружкою Олькою приходимо на репетицію, і раптом нам загороджує дорогу якийсь червонопикий дядько й кричить, щоб ми забиралися геть. Ми пробуємо прорватися, і тоді цей дядько щосили штовхає Ольку в груди, вона падає навznak, б'ється головою об підлогу, плаче, а я нічого не можу зробити, бо та тварюка, що вдарила мою подругу, вдвічі за мене більша й сильніша. І тоді я вирішила, що ми будь-що вивчимо прийоми карате і ще покажемо всім тим садюгам...

Ми й справді знайшли засекреченого тренера, який маскував наші заняття під тренування вигаданої у Союзі спортивної боротьби «самбо». Карате тоді було під офіційною заборонаю. Тренувалися ми в парі з Олькою, вона була на голову вища за мене, тож наша пара, як я тепер розумію, викликала цілком зрозуміле пожвавлення серед дорослих хлопців-спортсменів, які, приховуючи усмішки, спостерігали за нашими двобоями. Хоча деякі успіхи в нас були, пригадую, що ми навіть узяли участь в якихось змаганнях юніорів. Але мушу чесно визнати, що жодного поганого дядька я відтоді так і не побила, передоручила це своїм літературним героям: Грицеві Мамаю з іронічного детективу «Суперагент 000» (інша назва «Гриць Мамай – Переможець Лускатого Монстра»), Климові Джурі та його друзям із повістей «Таємне Товариство Бягузів» і «Таємне Товариство Брехунів», Космічному мандрівникові Люму й дівчинці Мар'яні з фантастичних книжок «Планета Смугастих равликів» та «Хто Впіймає Шаленого Кльоцика». І взагалі я вирішила: якщо в житті добро перемагає не завжди, то у моїх книжках лиходії зазнаватимуть поразки неодмінно.

У мене часто запитують, чому я вирішила стати саме дитячою письменницею. Розумієте, скільки себе пам'ятаю, різні історії якось самі собою склалися у мене в голові, без будь-якого зусилля з мого боку. Ось я бачила на вулиці якусь дивну людину, наприклад, старенького дідуся з «професорською» борідкою, в окулярах із зеленими скельцями. Він спирався на паличку з руків'ям у вигляді грифона і повільно підіймався по сходинках у тролейбус. І я вже знала, що буде далі, які дивовижні події з ним стануться вже сьогодні увечері, коли він приїде до себе на дачу, у дерев'яний будиночок із відкритою верандою, що стоїть на околиці лісу, бачила ту хатку з облупленою голубою фарбою на стінах, і жука-рогача, що повільно повзе лісовою стежкою... Ось таке власне «кіно» крутилося в мене в голові весь час.

І я довго була впевнена, що такі історії складаються в головах усіх людей, пошепки розповідала ті історії спершу під час «тихої години» у садочку, пізніше в піонерському таборі ввечері після відбою, любила й уміла веселити своїх однокласників на перервах. Пам'ятаю, як вони реготали, навіть часом падали на парти й дригали ногами від сміху. Я була майстром міні-мініатюр, імітатором – дуже точно копіювала вчителів і директрису, писала на них епіграми. Мама пригадувала, що років у шість на запитання, ким хочу бути, коли виросту, я відповідала: «Дитячою письменницею або Аркадієм Райкіним».

Мені здається, головна риса дитячого письменника – відчуття неймовірної радості просто від того, що ти живеш на світі. Пам'ятаєте, як у дитинстві: шойно розплющивши очі, ти дивишся, як танцюють золоті порошинки у сонячному промінні, що пробивається крізь фіранки, і відчуваєш абсолютне щастя. Пригадуєте, як це дивовижно точно описано у Віктора Близнеця у «Звукові павутинки»?

Діти сприймають світ оголеними нервами – всі звуки, запахи, кожна зустріч стають величезною подією, у дітей ще немає того захисного панцира й уміння пристосовуватися, прикидатися, як

це роблять дорослі. Тільки діти вміють дружити й любити так щиро й безкорисливо. Такими все життя залишаються у своїх книжках Ганс Крістіан Андерсен і Льюїс Керолл, Астрід Ліндгрєн і Туве Янсон, Клайв Льюїс і Роальд Дал. І тому для мене ці книжки – універсальні, їх можна читати у будь-якому віці й щоразу відкривати для себе щось нове. Вони не пласкі й одновимірні, а, сказати б, «багатоступеневі», як ракета, що злітає вище й вище. Та для цього конче потрібна співпраця письменника і читача, їхня співтворчість.

П'ятнадцять років я працювала у дитячому журналі «Соняшник», спершу була літературним редактором, а через півтора року колектив редакції обрав мене головним редактором. Створюючи новий український часопис – ровесника Незалежності – ми хотіли, щоб наші діти відчували, що їх люблять, що український журнал – найкращий, найцікавіший, надрукований на чудовому папері, проілюстрований гарними, дотепними малюнками. Ми відмовилися від принципу вторинності, основним завданням «Соняшника» було переконати читачів, що в Україні є власна дитяча література будь-яких жанрів: фантастика, пригоди, детективи, історичні оповіді, комікси. «Соняшник» перетворився на справжню творчу лабораторію, з нами співпрацювали блискучі письменники та художники-ілюстратори. На жаль, сьогодні «Соняшник» – це вже історія. Але за ті шістнадцять років, що існував наш часопис, на ньому виросло кілька поколінь «соняшникових» дітей, які й досі люблять і пам'ятають його.

Хотілося захопити дітей читанням, прищепити їм гарний смак до слова по-справжньому живого й цікавого, до оригінального малюнка-ілюстрації,

а не примітивного кітчу. «Соняшник» мав стати таким собі антидотом проти «проходження» текстів зі шкільної програми, коли в дитини назавжди відбивали охоту до читання, перетворювали уроки літератури на примусове зазубрювання вивірених і розкладених по полицках текстів. Я впевнена, що наша література не повинна викликати в дитей комплексу жертви. Адже герої багатьох творів, що їх пропонує шкільна програма, – це вічно гнані й голодні, стражденні сирітки, які заливаються гіркими сльозами й потерпають від чергових образ.

Крім літератури, є в моєму житті ще одне, дуже важливе заняття – це моя робота на радіо. Прийшла я на радіо майже випадково. Просто мене запросили на передачу, присвячену моєму чоловікові Євгену Гуцалу, а після того, як слухачі почали писати листи з проханням продовжити цикл передач про творчість Євгена Пилиповича, мені запропонували вести авторську передачу і бути ведучою ще кількох програм на радіо «Культура». Я з радістю погодилася, бо мені здається, що про культуру в нашому суспільстві дбають не просто мало, а ганебно мало, мовляв, це – «не формат» і публіці це не цікаво. Та все ж, на моє глибоке переконання, в Україні ще є люди, котрим важливо знати, які гарні книжки у нас виходять, спілкуватися зі справжніми, а не штучно розпіареними письменниками, філософами, акторами, режисерами, істориками, видавцями, музикантами й художниками. Це ми й намагаємося робити на радіо «Культура» – запрошуємо до нас тих людей, які сьогодні творять українську культуру.

Моя радійна робота допомагає «перемикатися», забувати про щоденні турботи. У прямому ефірі ти залишаєшся сам на сам з аудиторією, яка тебе чує, це завжди екстрим, неможливо передбачити, як складеться ефір, хто зателефонує, які запитання прозвучать. Бо прямий радіоефір – це наше суспільство в мініатюрі. З такими ж проблемами й драмами, як у реальному житті, часом із трагікомедіями чи повним абсурдом, а часом із чудовими, добрими й несподіваними знайомствами і відкриттями.

Радіо не забирає в мене креативної енергії, а навпаки – додає її і часом провокує на досить ризиковані експерименти. Пригадую, з якою насолодою

писала я свій перший іронічний, пародійний детектив «Суперагент 000». Дехто з моїх колег-письменників казав, що моїх підтекстів і натяків діти просто не зрозуміють. І я була страшенно рада, коли до редакції почали приходити листи від читачів із проханням писати все нові й нові історії про пригоди мого непереможного супергероя. Якимось на книжковому ярмарку до мене підійшла жіночка й розповіла, що її десятирічний син уперше сам прочитав книжку від початку й до кінця, і це був мій «Суперагент 000». Та ще й виявилось, що той хлопчик російськомовний, і, власне, після історії про непереможного Гриця Мамаю він зацікавився літературою й тепер став «книгожером».

Напевно, таке спілкування є найважливішою частиною письменницького буття. Адже ти бачиш своїх читачів, відповідаєш на їхні запитання і розумієш, що твої книжки можуть змінити наш світ на краще. Дуже смішна історія сталася з казковою повістю «Прибулець з країни нямликів». До редакції видавництва «Грані-Т», яке видало цю книжку, прийшов лист. У ньому молода матуся писала, що її шестирічна Оленка крадькома маже стіни манною кашею, щоб виманити звідти малих чоловічків-нямликів, котрі, як відомо, з'ївши бодай ложку манної каші, стають чарівними і можуть робити різні дива.

Що ж до моєї творчої «кухні», то, щиро кажучи, я не знаю, як приходить до мене задум чергової книжки. Якихось чітко визначених планів майбутньої історії не складаю, просто, коли пишу, то бачу перед собою живі картинки, на яких рухаються, розмовляють, бігають і потрапляють у різні дивовижні, а часом цілком вірогідні ситуації мої герої. Та головне, що завжди, коли пишу чергову фантастичну повість, казку чи пригодницьку історію, маю кілька надзавдань. По-перше, для мене дуже важливо, щоб діти читали книжки саме українською мовою. Щоб це відбувалося не з примусу (бо так годиться), а ставало потребою. А ще я дуже хочу, аби вони не відчували, що я їх повчаю, а самі робили висновки, приміряли своє життя і вчинки до поведінки улюблених героїв. І врешті – найважливіше для мене, щоб дитина, яка прочитала мою книжку, ставала хоча б трохи добрішою й розумнішою, вчилася розуміти світ і людей, які її оточують, і намагалася допомогти тим, хто цієї допомоги потребує.

Сергійна нота

Дай не зотліти, Боже, у розлуках,
дай сили йти наперекір жалям,
знаходити відряду – в тиші звуків,
насагу – у досвітніх молитвах...

Дай, Господи, мені людей прощати,
навчи любити так, як любиш Ти...
Коли в душі гримлять гучні гармати,
торкнись мене, зціли і захисти...

Зціли од гніву й злого дратування,
нехай непростення й зневіра відпадуть,
нехай моє в Тобі перебування
блаженством й миром в серце увійдуть...